

KOMMUNLEDNINGSKONTOR KLK

Utredningsenheten

Lena Lindegren

Bilaga 1

Studier och rapporter om distans- och fjärrundervisning

Det finns fortfarande relativt lite forskning på området distans- och fjärrundervisning i Sverige och övriga nordiska länder. Vissa forskningsstudier har gjorts i länder som Kanada, USA och Australien. De studier som har gjorts de senaste två åren har haft situationen med pandemin som utgångspunkt för att undersöka konsekvenser för barn och elevers utbildning, där effekterna av distansundervisning är ett område som studerats. Detta gäller även i Sverige där det under det senaste året publicerats ett antal övergripande rapporter, snarare än egentlig forskning, som undersökt detta.

I litteraturen lyfts det som ett problem att det finns relativt få forskningsstudier om hur distansundervisning påverkar lärandet för gymnasie- och grundskoleelever och de studier som finns tenderar att inte vara övertygande metodmässigt; få studier har använt sig av experiment eller experimentliknande situationer¹. Det finns därmed tveksamheter om de uppmätta effekterna verkligen beror på distansundervisningen eller om de drivs av andra skillnader mellan elevgrupper och utbildningsinnehåll som man inte fullt ut lyckats ta hänsyn till i analyserna.

I en artikel publicerad av forskare i Australien i januari 2021² skriver dessa att de i sin studie funnit att barn med särskilda behov far extra illa vid fjärr- och distansundervisning då mycket ansvar lämnas till vårdnadshavarna att se till att undervisningen fungerar. I många fall har vårdnadshavarna inte förmågan själva eller tillräcklig teknisk utrustning för att hjälpa eleverna. Forskarna nämner även att eleverna kan ha svårt att skilja på "hemma" och "skola" när de ska undervisas från hemmet.

¹ Barn och unga under coronapandemin Lärdomar från forskning om uppväxtmiljö, skolgång, utbildning och arbetsmarknadsinträde, IFAU, Rapport 2021:2.

² Fostering school connectedness online for students with diverse learning needs: inclusive education in Australia during the COVID-19 pandemic: European Journal of Special Needs Education: Vol 36, No 1 (tandfonline.com)

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), publicerade i januari 2021 en rapport om möjliga konsekvenser av coronapandemin för barn och unga idag och på lite längre sikt³. Forskarna noterar att det under 2020 förekom distansundervisning eller fjärrundervisning i det svenska utbildningssystemet på aldrig tidigare skådat vis. I rapporten hänvisas till en undersökning av Statens medieråd från 2017 som anger att 97 procent av landets 13–16-åringar då hade tillgång till dator i hemmet och 99 procent hade tillgång till internet. IFAU menar dock att det trots god tillgång till dator och uppkoppling, finns anledning att befara att många elever inte har en bra studiemiljö i hemmet. En avsaknad av ett eget rum och möjlighet till lugn och ro samt begränsningar i tillgång till snabb uppkoppling och teknisk support kan till exempel utgöra försvårande omständigheter. I rapporten nämns också socioekonomiska skillnader som kan ge olika förutsättningar för eleverna att exempelvis få stöd från föräldrar i skolarbetet.

I rapporten från IFAU anges att rent teoretiskt skulle en övergång till undervisning på distans både kunna ha positiva och negativa effekter på hur mycket elever lär sig. En av de fördelar med undervisning på distans som ofta lyfts fram i litteraturen är den ökade flexibilitet som undervisningsformen innebär: studenterna kan nå kursmaterial, inklusive inspelade föreläsningar, när det passar dem bäst och de har större möjlighet att lägga ner mer tid på det innehåll de finner svårast och hoppa över delar de redan behärskar. Bland de farhågor som lyfts fram finns att distansstudier tenderar att kräva mer av eleverna själva när det gäller tidsplanering och självdisciplin. Studenter som har svårt med detta löper en ökad risk att halka efter. Det är också möjligt att distanslösningar tar bort möjligheter till interaktion som uppstår mer naturligt när studenter och lärare träffas personligen. De teoretiska för- och nackdelarna kan delvis skilja sig åt mellan distansundervisning och fjärrundervisning. Exempelvis innebär distansundervisning förmodligen mer flexibilitet, samtidigt som möjligheten till interaktion är bättre i moment som bygger på fjärrundervisning.

Skolverket publicerade i december 2021 rapporten *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet*⁴. I rapporten redovisas en enkätundersökning riktad till kommunala och enskilda huvudmän för gymnasieskolor. Många av huvudmännen bedömer att kvaliteten i undervisningen har varit påverkad av

³ Barn och unga under coronapandemin Lärdomar från forskning om uppväxtmiljö, skolgång, utbildning och arbetsmarknadsinträde, IFAU, Rapport 2021:2.

⁴ Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet Delredovisning 4 – Gymnasieskolan. Skolverkets 2021.

perioderna med fjärr- och distansundervisning. Samtidigt betonas att även om denna undervisning i varierande grad har inneburit begränsningar, så har den ändå fungerat på ett generellt plan, och det finns också positiva aspekter i de nya arbetssätten som utvecklats under pandemin.

Tre av fyra huvudmän bedömer dock att det finns ett kunskapstapp bland de nuvarande eleverna i gymnasieskolan och att eleverna som en konsekvens av distansundervisningen under pandemin inte har fått de kunskaper och färdigheter som de normalt skulle ha fått. En majoritet bedömer också att det finns ett kunskapstapp bland avgångseleverna från gymnasieskolan vårterminen 2021. Vanligast uppges att det rör sig om ett kunskapstapp i *viss* utsträckning. Det beskrivs också vara en följd av att vissa moment varit svåra att genomföra. I högst grad beskrivs det vara elevernas kunskaper i yrkeskurser, praktiska moment och matematik som har påverkats.

Skolinspektionen lyfter i en rapport om Fjärr- och distansundervisningens konsekvenser från 2021⁵ att elever ofta tappade studiemotivation och att många elever mådde sämre psykiskt då de var isolerade från skolan och varandra. I rapporten skriver Skolinspektionen att de i sin undersökning ser att fjärr- och distansundervisningen sällan kunnat erbjuda samma förutsättningar för lärande som undervisning på plats i skolan. En möjlighet att växla mellan undervisning på distans och undervisning i skolan tycks också ha varit avgörande för att situationen ändå har kunnat hanteras. För majoriteten av de elever som har fått en större mängd undervisning på distans har situationen inneburit försämrade förutsättningar för lärande och kunskapsutveckling enligt Skolinspektionen. Myndigheten ser vidare att elevernas egna förutsättningar i form av motivation och stöd hemifrån, eller genom deras sociala nätverk, i stor utsträckning påverkat möjligheterna till lärande och kunskapsutveckling under perioder med fjärr- och distansundervisning. Endast åtta procent av tillfrågade lärare i grundskolan och sex procent av tillfrågade lärare i gymnasieskolan uppger att en lektion som getts på distans helt och hållet motsvarar en närundervisningslektion. Två av fem lärare upplever att eleverna endast till viss del eller inte alls lär sig lika mycket på lektionerna som getts på distans. Eleverna delar denna uppfattning. Exempelvis uppger nära sju av tio gymnasieelever oavsett programtyp att de oftast lär sig mer vid undervisning i skolans lokaler. Skolinspektionen skriver att oavsett vilka förutsättningar verksamheten haft eller vilken elevgrupp eller ämne det handlat

⁵ Fjärr- och distansundervisningens konsekvenser Granskning av hur fjärr- och distansundervisningen under covid-19-pandemin påverkat elevers förutsättningar att nå målen och deras hälsa, Skolinspektionen 2021.

om har det varit en utmaning att bedriva undervisning på distans. Även om situationen för vissa elever inneburit större flexibilitet och bättre förutsättningar för lärande och närvaro, har fjärr- och distansundervisningen för merparten av eleverna ofta betytt:

- Mindre aktivitet och delaktighet i lektionerna
- Sämre tillgång till stöd och stimulans
- Sämre studiemotivation och studiefokus
- Mindre färdighetsträning och sämre möjlighet till träning i autentiska situationer

Det finns också vissa könsskillnader: bland elever i gymnasieskolan uppger flickor i högre grad än pojkar att deras fysiska och psykiska hälsa samt sociala situation har påverkats till det sämre.

I en rapport av Åke Grönlund, Örebro Universitet⁶, uppger enskilda rektorer att det finns positiva delar av fjärrundervisning. Elever som tidigare har haft en hög skolfrånvaro har under perioder med fjärrundervisning börjat delta mer i undervisningen och fått en minskad frånvaro.

⁶ Skolans fjärrundervisning under Coronapandemin 2020 – utmaningar, resultat och Framtidsutsikter. Åke Grönlund, Örebro universitet, Handelshögskolan 12 oktober 2020